

KOMPAS

Priručnik o odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava

Europski dom Slavonski Brod

Naslov izvornika

Compass; A Manual on Human Rights Education with Young People

Edited by Patricia Brander, Ellie Keen and Marie-Laure Lemineur

Project coordination and final editing: Rui Gomes

© Council of Europe, May 2002

Nakladnik i nositelj prava za Hrvatsku

Europski dom Slavonski Brod, 2004.

Urednica

BOŽICA SEDLIĆ

Stručni recenzenti

VEDRANA SPAJIĆ-VRKAŠ

MAJA UZELAC

LINO VELJAK

Prijevod

ROZALIJA BARIČEVIĆ

JELENA JELINIĆ

ZRINKA KORAĆ

IVA SEDLIĆ

JASMINKA STANIŠIĆ

MIHAJLO STOJKOVIĆ

Stručna redakтура prijevoda

BOŽICA SEDLIĆ

SILVA ŠETINA

Lektura

MARIJA MATIĆ

DUNJA VANIĆ

Korektura

GABRIJELA BEKAVAC

MIRJANA MIJIĆ

SNJEŽANA PETRIĆ-GLAVAŠ

Likovno rješenje naslovne stranice

FILIP PETERNEL

Izvorni design s crtežima i karikaturama Pancha dobiven je uz copyright Vijeća Europe

Kompjutorski slog i priprema

NADA VUKOVIĆ

Tisak

MMV '94, Zagreb

Tiskanje ove knjige potpomogli su

EUROPSKA UNIJA, FRIEDRICH NAUMAN STIFTUNG, HEINRICH BÖLL STIFTUNG, KANADSKO VELEPOSLANSTVO
U ZAGREBU, VIJEĆE EUROPE

Reproduciranje ove publikacije nije dopušteno bez prethodne suglasnosti nakladnika. Dopušteno je korištenje i prenošenje materijala u nekomercijalne obrazovne svrhe, samo uz uvjet točnog navođenja izvora.

Odobrenje za reprodukciju Pancho karikatura valja tražiti izravno od autora, osim ako ih se koristi kao prilog aktivnostima u ovom priručniku.

KOMPAS

Priručnik o odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava

Autori tekstova

Patricia Brander	Bárbara Oliveira
Rui Gomes	Jana Ondráčková
Ellie Keen	Alessio Surian
Marie-Laure Lemineur	Olena Suslova

Europski dom Slavonski Brod

2004.

Uz hrvatsko izdanje Kompas

Povijest je čovječanstva povijest borbe za *uspravan čovjekov hod*. Zahvaljujući progresivnim umovima i društvenim pokretima ljudska prava, naša iskonska želja za dostojanstvenim životom u pravednom i mirnom svijetu, postala je civilizacijskom tekovinom ugrađenom u brojne međunarodne dokumente.

No, bez obzira na postojeće povelje, deklaracije i ugovore koji štite ljudska prava i obvezuju države potpisnice na uvođenje nediskriminatorskih zakonodavstava i osiguravanje jednakih prava za sve ljude - ona se i dalje krše po cijelom svijetu. Razlozi su brojni. Poneke se države i pojedinci samo deklarativno pozivaju na njih. Poneki ih krše štiteći ih; svjedoci smo erozije standarda u zaštiti ljudskih prava koja se zbiva kao *nenamjerna* posljedica protuterorističkih mjera. Neučinkovitost međunarodnih standarda i instrumenta posljedica je i njihova nepoznavanja od strane običnih građana. Ljudskim se pravima pretežito bave akademski krugovi, ekspertne skupine i pojedinci. Ona ne prispjevaju u primjerenom obliku i na primjeren način do onih kojima su namijenjena - do običnog čovjeka.

Ideja o stvaranju jedinstvene obrazovne strategije za 21. stoljeće koja će odgoj i obrazovanje za ljudska prava postaviti u središte pozornosti i primjeriti ga (svim) građanima, oblikovana je u različitim međunarodnim i regionalnim organizacijama. Postignuta je opća suglasnost da je obrazovanje najprikladnije rješenje za ostvarenje *života po mjeri čovjeka*. Pedagoška bi pogreška bila kada bi se zanemarili drugi bitni faktori koji utječu i oblikuju složene društvene odnose multikulturalnog svijeta, ali nedvojbeno je da je obrazovanje najprimjerenija platforma za transformaciju odnosa u društvu i za prispijevanje kulturi ljudskih prava.

Povodom pedesete obljetnice Europske konvencije, 2000. godine, pri Vijeću Europe, u Upravi za mlade i sport, nastao je Program odgoja i obrazovanja mladih za ljudska prava, s namjerom da se ljudska prava postave u središte rada s mladima.

Kompas je oblikovan u okviru tog programa. Multikulturalnom i multidisciplinarnom timu vrsnih autora i edukatora namjera je bila napraviti priručnik koji će dati odgovor na pitanje koje mnogi zainteresirani učitelji, praktičari i voditelji postavljaju: "Kako učiniti da odgoj i obrazovanje za ljudska prava postane pristupačan, uporabljiv i koristan svima onima koji rade s mladima?"

Nacionalni odbor za obrazovanje o ljudskim pravima pri Vladi Republike Hrvatske usvojio je Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava koji se treba provoditi ne kao novi nastavni predmet, već kao "nova metodologija", odnosno pristup koji se primjenjuje kroskurikularno, u svim predmetima u cjelokupnom odgojno-obrazovnom sustavu, od predškolskog odgoja do obrazovanja odraslih. Sinergijski je pristup koji nije vezan isključivo uz školu, već zahtijeva suradnju s brojnim partnerima izvan škole, s lokalnim vlastima, raznim ustanovama i udrugama itd. Uspješnost njegove provedbe ovisit će i o dodatnoj izobrazbi svih nastavnika, na svim razinama obrazovanog sustava, kao i edukaciji ostalih djelatnika u obrazovanju.

Hrvatsko će izdanje *Kompasa* vrlo dobro poslužiti cilju Nacionalnog programa - ostvarenju kulture ljudskih prava u kojoj se ljudska prava razumiju, poštuju i aktivno zastupaju i gdje svatko tko želi postići taj cilj, poduzimajući korake da ga ostvari - bez obzira gdje i na koji način - sudjeluje u odgoju i obrazovanju za ljudska prava.

Kako je u organizaciji Europskog doma Slavonski Brod preveden i u dva navrata tiskan obrazovni paket Vijeća Europe "Svi različiti - svi jednaki", usmjeren - kao i istoimena europska kampanja - na suzbijanje svih oblika nesnošljivosti, razumljivo je da smo pristupili prijevodu i tiskanju *Kompasa*.

Zahvaljujući radinosti, upornosti i dosljednosti većeg broja članova i suradnika Europskog doma Slavonski Brod pred vama se nalazi hrvatsko izdanje *Kompasa*, priručnika koji bi vam sa svojim idejama, izvorima, metodama i aktivnostima trebao biti *pri ruci* u odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava, dok im pomažete u spoznavanju nacionalnih i međunarodnih okolnosti koje oblikuju njihov smisleni svijet, te u osmišljavanju strategija za miroljubiv život u njemu.

Božica Sedlić

urednica hrvatskog izdanja Kompas

Sadržaj

Uz hrvatsko izdanje	4
Zahvale	8
Predgovor	9
Uvod	10
I. Poglavlje I- Razumijevanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i KOMPAS - kratki vodič za praktičare	15
Razumijevanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava	17
Što je odgoj i obrazovanje za ljudska prava?	17
Rezultati odgoja i obrazovanja za ljudska prava	18
Znanje, vještine i stavovi	19
Sveobuhvatni pristup	20
Odgoj i obrazovanje mladih za ljudska prava	20
Formalni i neformalni obrazovni okviri	21
Odgoj i obrazovanje za ljudska prava kao početna točka djelovanja	22
Međunarodna potpora odgoju i obrazovanju za ljudska prava	22
Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i druga područja odgoja i obrazovanja	25
Svijet ljudskih prava	25
Područje ljudskih prava	25
Tematska područja obuhvaćena priručnikom	26
Građanski odgoj i obrazovanje	27
Osobni odgoj i društveno obrazovanje	27
Globalni odgoj i obrazovanje	28
Interkulturalni odgoj i obrazovanje	28
Odgoj i obrazovanje za razvoj	29
Odgoj i obrazovanje za zaštitu okoliša	29
Odgoj i obrazovanje za mir	30
Odgoj i obrazovanje za vladavinu prava	30
Uporaba KOMPASA diljem Europe	31
Što je i gdje je Europa?	31
Knjiga za Europu?	32
Europski san	33
Rad s mladima i zastupanje mladih	34
Konvencija o pravima djeteta	35
Proces nastanka ovog priručnika	35
Korištenje priručnika u različitim kulturama i na raznim jezicima	36
Kako koristiti KOMPAS?	38
Kako raditi s priručnikom?	38
Obrazovni pristupi	39
Najčešća pitanja o odgoju i obrazovanju za ljudska prava	44
Upute za korisnike	45
Smjernice za vođenje	48
Rad u skupini	48
Tehnike skupnog rada	48
Opće smjernice za provođenje aktivnosti	52
Što činiti kad stvari ne idu kako bi trebale?	53
Rješavanje sukoba unutar skupine	55
Neke metode i tehnike potpore učinkovitom učenju u skupinama	55
Metode i tehnike razvijanja vještina raspravljanja	58
Metode i tehnike razvijanja umijeća kolektivnog donošenja odluka	59
Aktivnosti za osvrt i vrednovanje	62
2. POGLAVLJE - 49 praktičnih aktivnosti i metoda za odgoj i obrazovanje za ljudska prava	67
Pregled aktivnosti	68

Rječnik globalizacije	69
Priča o dva grada	71
Dostupnost lijekova	80
Vrijeme za glumu	86
Svi jednaki - svi različiti	88
Ashiqueova priča	91
Oprez, mi promatramo!	95
Mogu li ući?	98
Prava djece	103
Različite plaće	107
Imamo li izbora?	111
Nasilje u obitelji	114
Nacrtaj riječ!	120
Obrazovanje za sve?	122
Predizborna kampanja	127
Borci za ljudska prava	130
Naslovnica	135
Vrt preko noći	139
Junakinje i junaci	142
Horoskop siromaštva	145
Samo minutu!	150
Neka se čuje svaki glas!	153
Pričajmo o seksu!	156
Živjeti u savršenom svijetu	160
Pleme Makah i lov na kitove	166
Stvaranje veza	173
Novac za potrošnju	177
Naše budućnosti	182
Put k zemlji jednakosti	185
Slikovne igre	188
1. Što vidiš?	188
2. Što vidite u Panchu?	191
3. Dio fotografije	192
4. Naslovi fotografija	192
5. Oblačići s tekstom	193
Igraj igru!	194
Elektrana	198
Reagiranje na rasizam	201
Bingo - kviz o pravima!	206
Uoči sposobnost!	209
Sport za sve	214
Korak naprijed	217
Utjecaj interneta	222
Jezik kao prepreka	228
Utrka za bogatstvom i moći	231
Mreža života	235
Glasovati ili ne?	238
Sastanak sindikata	244
Nasilje u mojem životu	248
Kad dođe sutra	250
Što ti misliš?	254
Tko smo ja?	257
Posao i djeca	260
Kalendar ljudskih prava	263
3. POGLAVLJE - Djelovanje	267

Djelovanje	269
<i>Osmišljavanje plana djelovanja</i>	276
4. POGLAVLJE - Temeljne informacije o ljudskim pravima	281
Razumijevanje ljudskih prava	283
<i>Što su ljudska prava?</i>	283
<i>Povijesni pregled</i>	285
<i>Ljudska prava diljem svijeta</i>	287
<i>Kako možemo koristiti svoja prava?</i>	288
<i>Kako prepoznati svoja prava?</i>	288
<i>Nedoumice i pogrešna tumačenja ljudskih prava</i>	289
<i>Pitanja koja još čekaju na odgovore</i>	290
Evolucija ljudskih prava	291
<i>Koja prava imamo?</i>	291
Pravna zaštita ljudskih prava	296
<i>Ključni međunarodni dokumenti</i>	297
<i>Ostvarivanje ljudskih prava</i>	300
<i>Je li to dovoljno?</i>	304
Aktivizam i uloga nevladinih organizacija	305
<i>Primjeri uspješnog aktivizma</i>	307
Pitanja i odgovori	310
<i>Nedoumice</i>	312
5. POGLAVLJE - Temeljne informacije o globalnim temama	315
Djeca	317
Građanstvo	322
Demokracija	326
Diskriminacija i ksenofobija	331
Obrazovanje	345
Okoliš	350
Spolna i rodna ravnopravnost	354
Globalizacija	358
Zdravlje	362
Sigurnost ljudi	367
Mediji	372
Mir i nasilje	376
Siromaštvo	382
Socijalna prava	386
Sport	391
<i>Bilješke</i>	396
DODACI - Međunarodni instrumenti za ljudska prava i obrazac za vrednovanje	399
<i>Status ratifikacije važnijih instrumenata za ljudska prava</i>	401
<i>Opća deklaracija o ljudskim pravima (sažetak)</i>	402
<i>Opća deklaracija o ljudskim pravima</i>	403
<i>Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR)</i>	405
<i>Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR)</i>	405
<i>Konvencija o pravima djeteta (sažetak)</i>	406
<i>Europska konvencija o ljudskom pravima (sažetak)</i>	407
<i>Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, nadopunjena protokolom br. 11.</i>	408
<i>Europska socijalna povelja</i>	414
<i>Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (sažetak)</i>	415
<i>Europska povelja za regionalne ili manjinske jezike</i>	416
Vrednovanje i povratni obrazac	417

Zahvala autora KOMPASA

Iskrenu zahvalu i priznanje dugujemo

- članovima *Savjetodavne skupine* za njihovu predanost, velikodušnost i podršku autorima;
- Sundussu al-Hassaniju, Henrikeu Isfeldu, Dariuszu Grzemnyju, Dilwaru Hussainu, dr. Móniki Máдай, Ivanu Ivanovu, Yael Ohani, Tavsu Qvistu, Györgyju Tóthu i Arjosu Vendrigu za komentare i prijedloge tekstova;
- Jeroenu Schokkenbroeku, iz *Opće uprave za ljudska prava Vijeća Europe*, za pažljivo iščitavanje i korisne prijedloge;
- Nadiji Banno Gomes, Teresi Cunha, Lauri De Witte, Deepak G. Naiku, Eugenu Ghergai, Erzsébet Kovács, Anni Rogowskoj, Nani Saginashvili i mnogim drugima zbog njihovih umjesnih primjedaba i korisnih prijedloga;
- odjelima za ljudska prava, mir, demokraciju i toleranciju pri UNESCO-u zbog motivacije i korisnih savjeta;
- organizacijama mladih, nacionalnim vijećima mladih, *Fondaciji za ljudska i humanitarna prava (Libanon)*, *Fondaciji Charles Malik* i brojnim drugim organizacijama za osiguravanje izvora materijala;
- korisnicima i čitateljima nacрта tekstova na internetu - uključujući i one koji su bili skeptični u pogledu ovoga priručnika;
  - članovima *Liste suradnika za odgoj i obrazovanje za ljudska prava* za komentare i prijedloge naslova;
- skupini za nadzor *Programa za obrazovanje mladih o ljudskim pravima*, za podršku i ideje;
  - svima koji su, ponekad i nehotice, pridonijeli oblikovanju sadržaja;
- Michaelu Hughesu, *British Council*, Budapest, jer je bio daleko više od korektora;
- *Međunarodnom sindikatu željeznica*, posebno *Interrailu*, za financijsku podršku preko Fonda solidarnosti, namijenjenog mobilnosti mladih.

Ispričavamo se za sve propuste i žalimo što nismo mogli uvrstiti sve materijale i prijedloge koje smo primili.

Zahvala priređivača hrvatskog izdanja KOMPASA

Posebnu zahvalu izražavamo onima koji su svojim stručnim savjetom i nesebičnom suradnjom s priređivačima hrvatskog izdanja pomogli da ono postigne primjerenu kvalitetu.

To su sljedeći eksperti i organizacije:

Ladislav Bognar, Jasmina Božić, Nataša Božić, Petra Goran, Vladimir Ivir, Nevenka Lončarić-Jelačić, Natalia Miklash, Žarko Puhovski, Elvir Purić, Koraljka Sansović, Vedrana Spajić-Vrkaš, Mihajlo Stojković, Maja Uzelac, Lino Veljak, Nataša Vulić

B.a.B.e., Zagreb; Europski centar za mlade Vijeća Europe, Budimpešta; Hrvatski helsinški odbor, Zagreb; Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Zagreb; Mali korak – Centar za kulturu mira i nenasilja, Zagreb; Ministarstvo za europske integracije RH; Zavod za školstvo, Zagreb

Council of Europe
The Secretary General

Postalo je gotovo uobičajeno govoriti o svijetu kao o globalnom selu. Globalizacija se uglavnom povezuje s povećanim mogućnostima i rizicima u gospodarstvu, suradnji i komunikaciji. No, pravi izazov globalizacije i dalje ostaje rad na razvitku univerzalne savjesti koja promiče ljudska prava, pluralističku demokraciju i jednakost svih ljudskih bića kao najvažnije zajedničke vrijednosti.

Vijeće Europe i Europska konvencija o ljudskim pravima nastali su kao odgovor na rat i neke od najgorih oblika nasilja koje je čovječanstvo ikad proživjelo. Konvencija o ljudskim pravima, kao i drugi, kasnije stvoreni instrumenti za borbu protiv nasilja, za socijalna prava itd., potaknuli su i osigurali potporu pojedincima i nevladinim organizacijama koje su se borile protiv nepravde, tiranije i diskriminacije. Dosta je toga postignuto, ali ima još mnogo prostora za napredak jer se još uvijek krše, zanemaruju i potiskuju prava mnogih naroda u Europi.

Konvencije o ljudskim pravima su postignuća koja dijelimo kao Europljani i koja nas usmjeravaju u trenucima nesigurnosti ili promjena. Njihovo očuvanje i poštivanje dužnost je svake države u Europi.

Ljudska se prava ne mogu braniti samo pravnim dokumentima. Svatko ih treba poštivati i brinuti se o njima, uključujući i mlade, kojima ovaj priručnik daje mogućnost da shvate ljudska prava i da govore o njima. Učiteljima, voditeljima profesionalcima i volonterima osigurava konkretne ideje kojima mogu motivirati i privući mlade da djeluju na svoj način, u svojoj vlastitoj zajednici na promociji i zaštiti ljudskih prava.

Priručnik ne nudi rješenja. Nema gotovih rješenja za siromaštvo, diskriminaciju, nasilje i nesnošljivost. On također ne sadrži odgovore na sva pitanja o ljudskim pravima. No, onima koji se žele baviti odgojem i obrazovanjem za ljudska prava, priručnik pruža mogućnost istraživanja tih tema na kreativan način koji uključuje mlade i koji sam po sebi predstavlja odgoj i obrazovanje za ljudska prava.

Kao i *KOMPAS*, ovaj priručnik pokazuje različite smjerove i pravce u putovanju kroz ljudska prava. Kao i *KOMPAS*, može ga i treba ga koristiti (bilo gdje u Europi) svatko zainteresiran za ljudska prava, demokraciju i građanstvo.

Ako je istina da smo ušli u 21. stoljeće, čini se, kroz vrata vatre, utješna je činjenica da su mnogi mladi, organizacije za mlade, učitelji i voditelji spremni prihvatiti izazov odgoja i obrazovanja za ljudska prava.

Priručnik je doprinos i zahvala njihovom radu.

Walter Schwimmer

UVOD

Dobro došli u *KOMPAS*, priručnik o odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava!

Nadamo se da će vas on opskrbiti idejama, inspiracijom i motivacijom za rad na području odgoja i obrazovanja mladih za ljudska prava. Knjiga je nastala u okviru Programa odgoja i obrazovanja mladih za ljudska prava pri Upravi za mlade i sport Vijeća Europe koji je pokrenut 2000. godine povodom pedesete obljetnice Europske konvencije o ljudskim pravima. Programom se želi postići da u radu s mladima ljudska prava budu u žarištu pozornosti.

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava tj. obrazovni programi i aktivnosti koje su usmjerene na promoviranje jednakosti u ljudskom dostojanstvu od neprocjenjive su vrijednosti u oblikovanju europske dimenzije građanstva, značajne svim Europljanima. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava, razvijan zajedno s ostalim programima Uprave za mlade i sport Vijeća Europe - interkulturalnim obrazovanjem, sudjelovanjem, ovlašćivanjem/osnaživanjem manjina i mladih iz manjinskih sredina - ima snagu postati katalizatorom akcija i izvorom sinergizma. Svi koji sudjeluju u neformalnom obrazovanju mladih trebali bi razmisliti o razvoju, praktičnoj primjeni i izazovima ljudskih prava, uzimajući u obzir njihovu jedinstvenost, nedjeljivost i neotuđivost, te što ona danas znače mladima.

Uprava za mlade i sport, preko europskih centara za mlade i Europske fondacije mladih, stekla je nedvojbeni ugled u razvijanju obrazovnih pristupa i materijala prikladnih za korištenje kako u formalnim tako i u neformalnim kontekstima, kao i u različitim kulturnim okruženjima. Njezin rad sa suradnicima, učinci projekata kao što su kampanja mladih "Svi različiti - svi jednaki" i njezini dugoročni odgojni i obrazovni programi - doprinijeli su razvoju projekata koji se, prije svega, provode na razini najširih masa i koji su u najvećoj mjeri europski.

Posljednji događaji, kako u Europi tako i na drugim mjestima u svijetu, ugrožavaju temelje kulture mira i ljudskih prava. Oni pokazuju da je hitno potreban vidljiviji, izričitiji i svjesniji pristup odgoju i obrazovanju za ljudska prava. U tom kontekstu Program za odgoj i obrazovanje namjerava:

- postaviti odgoj i obrazovanje za ljudska prava u središte praktičnog rada s mladima;
- vrednovati i razviti neformalno obrazovanje mladih kao oblik odgoja i obrazovanja za ljudska prava;
- vrednovati mlade i organizacije mladih kao osnovni izvor odgoja i obrazovanja za ljudska prava i civilnog društvo u Europi;
- promovirati opću prihvaćenost odgoja i obrazovanja za ljudska prava, poštujući pri tome različitosti između mladih i društveno-kulturnih stvarnosti u Europi danas;
- razviti nove mreže i suradnju s partnerima u formalnim i neformalnim obrazovnim područjima;
- težiti i postići potpun "višestruki učinak" uključivanjem stručnjaka i partnera na nacionalnoj i lokalnoj razini;
- osigurati svima onima koji rade s mladima u Europi nova obrazovna sredstva i suradničke mreže za aktivnosti mladih, zasnovane na odgoju i obrazovanju za ljudska prava;
- združiti iskustva stečena sudjelovanjem mladih, istraživanjima, interkulturalnim i neformalnim obrazovanjem;
- uzeti u obzir inovacije u obrazovnim pristupima i medijima.

Kompas za praktičare - stručnjake koji odgoj i obrazovanje za ljudska prava primjenjuju u praksi

KOMPAS je okosnica programa koji podupire i lokalne pilot-projekte, nacionalne i regionalne tečajeve za trenere i specifične aktivnosti vezane za suzbijanje različitih oblika nasilja. Cilj ove publikacije nije postati samo "još jedan" priručnik u nizu već postojećih ili samo predložiti nove pristupe ili prijedloge za odgoj i obrazovanje za ljudska prava, nego omogućiti da odgoj i obrazovanje za ljudska prava postane pristupačan, uporabljiv i koristan pedagozima, odgajateljima, učiteljima, voditeljima i volonterima koji aktivno djeluju u radu s mladim. Priručnik je na mnogo načina, skroman (ali ambiciozan) odgovor na pitanje koje mnogi zainteresirani praktičari i pedagozi postavljaju: "Kako to učiniti?"

Iskustvo stečeno tijekom obrazovnih aktivnosti europske kampanje mladih protiv rasizma i netolerancije "Svi različiti - svi jednaki" u 1995. godini, otkrilo je da uspjeh ovakvih europskih obrazovnih programa ovisi:

- o postojanju prikladnih i pristupačnih obrazovnih metodologija i alata, kao što je obrazovni paket "Svi različiti - svi jednaki";

- o dostupnosti takvih materijala na nacionalnim jezicima korisnika;
- o postojanju trenera i širitelja znanja koji mogu djelovati i proširivati odgojno-obrazovne programe na nacionalnim, regionalnim i lokalnim razinama.

KOMPAS je odgovor na te potrebe. Vijeće Europe ga je objavilo na engleskom, francuskom i ruskom, a ohrabruje se prijevod i prilagodba na druge jezike i kontekste. Organizacija nacionalnih i regionalnih trenerskih tečajeva i seminara trebala bi pomoći trenerima i svima onima koji sudjeluju u odgojno-obrazovnom procesu da se bolje upoznaju s priručnikom i osiguraju da priručnik dođe do škola, organizacija i udruga mladih na lokalnim razinama. Jedina je svrha KOMPASA - poticanje na djelovanje.

Otvoren i suradnički proces stvaranja

Pokazalo se da je stvaranje KOMPASA bio veliki zadatak. Njegov je tematski raspon ogroman - odgoj i obrazovanje za ljudska prava obuhvaća doslovno sve aspekte današnjeg života, njegov geografski i kulturni raspon krajnje je raznolik. Postoje velike razlike između radnih sredina i obrazovnih konteksta potencijalnih korisnika, kako unutar tako i između formalnog i neformalnog obrazovanja. Na samom su se početku pojavila problematična pitanja:

- Je li moguće poštovati istinsku univerzalnost ljudskih prava, a istodobno upućivati na specifične situacije i raznolikost kultura diljem Europe?
- Je li stvarno moguće koristiti isti priručnik i metode u različitim zemljama?
- Ima li išta u ljudskim pravima ili u odgoju i obrazovanju za ljudska prava što bi bilo specifično za Europu?
- Je li realno pokušati napraviti priručnik koji bi bio prikladan za formalna i neformalna obrazovna područja?
- Koja znanja bi korisnici ovog priručnika već trebali posjedovati?
- Je li još moguće biti inovativan na ovom području?
- Hoće li ciljna skupina, kojoj je namijenjen ovaj priručnik, biti spremna koristiti ga?
- Ima li ikakve potrebe za stvaranjem nečeg specifičnog u odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava?

Nije bilo moguće odgovoriti na sva pitanja, odagnati sve brige i rizike. Ono što se tražilo bio je proces stvaranja koji bi mogao osigurati odgovore ili uvažiti poteškoće. Konačni bi proizvod zaista trebao biti rezultat stručnih doprinosa:

- iz odgoja i obrazovanja za ljudska prava;
- iz interkulturalnog učenja;
- iz rada mladih;
- iz pedagogije i didaktike;
- iz organizacija za ljudska prava.

Savjetodavna i Radna skupina

Savjetodavna je skupina osnovana javnim pozivom, upućenim preko e-maila i interneta. Zadaća je skupine bila pomoć i potpora piscima. Skupina je također odredila nacrt sadržaja i opće obrazovne pristupe te omogućila uvide u informacije i gledišta sadržana u drugim materijalima i iskustvima.

Savjetodavnu su skupinu činili:

- Elie Abouaoun, Libanon, *Nouveaux Droits de l' Homme - International*
- Anatoliy Azarov, Ruska Federacija, *Moscow School of Human Rights*
- Patricia Brander, Danska, savjetnica, surađivala u izradi obrazovnog paketa "Svi različiti - svi jednaki"
- Ellie Keen, Velika Britanija, *Human Rights Education Associates; Amnesty International*
- Corina Michaela Leca, Moldavija, SIEDO - *The Independent Society for Education and Human Rights*
- Marie-Laure Lemineur, Španjolska i Francuska, savjetnica, djelovala u *United Nations University for Peace (Costa Rica)*
- Briggittte Mooljee, Velika Britanija, *Citizenship team, Department of Education and Employment*
- Louise Nylin, Švedska i SAD, savjetnik *UNDP-a i People's Decade for Human Rights Education*
- Barbara Oliveira, Švedska i Mozambik, savjetnik, bivši koordinator za mlade pri *Amnesty Internationalu u Južnoj*

Africi

- Eunice Smith, *Division of Human Rights, Peace, Democracy and Tolerance, Social and Human Sciences sector - UNESCO*
- Alessio Suiran, Italija, *European Federation for Intercultural Learning*
- Olena Suslova, Ukrajina, *Women's Information Consultative Centre*
- Wim Taelman, Belgija, *Flemish Association for Human Rights Education*
- Andrew Yurov, Ruska Federacija, *Youth Human Rights Movement, Advisory Council of the European Youth Centre i European Youth Foundation*
- Nancy Flowers*, SAD, savjetnik, *Human Rights Education Resource Center, University of Minnesota*
- Jana Ondrackova, Češka Republika*, suradnica na razvoju programa za ljudska prava i koordinatorica u *Czech Helsinki Comitee*
- Vedrana Spajić-Vrkač*, Republika Hrvatska, *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*

Savjetodavna se skupina sastala u travnju 2001. g. u Europskom centru za mlade u Budimpešti. Bio je to intenzivan i plodonosan susret. Na sastanku je dogovoren nacrt sadržaja i struktura KOMPASA, uključujući i glavne teme koje bi se trebale istražiti. Također su predstavljene ideje o procesu stvaranja i testiranja aktivnosti. Članovi Radne skupine, skupina od osam ljudi koji su napisali tekstove za KOMPAS, bili su i članovi Savjetodavne skupine. Ostali članovi Savjetodavne skupine imali su ulogu savjetnika i nadzornika piscima tijekom stvaralačke faze. Njihov je rad bio volonterski.

Članovi su Radne skupine podijelili između sebe posao tako da se osigura potpuna suradnja u razmjeni ideja i iskustava, realan vremenski raspored i jasna odredba zadaća i odgovornosti. Poglavlja i aktivnosti, osim autora, dopunjavali su i recenzenti. Na taj način smo osigurali da svaki tekst pročitaju i ocijene najmanje dvije ili tri osoba prije nego što bude predan ostatku skupine. Skupina je održala tri sastanka, u svibnju, lipnju i rujnu 2001. godine.

Testiranje i završna faza

Završne su verzije tekstova postavljene na internetskim stranicama i korisnici Programa obrazovanja mladih za ljudska prava, kao i članovi trenerskog tima pri Upravi za mlade i sport, mogli su im pristupiti, komentirati ih i davati prijedloge za poboljšanja. Iako je vrijeme za slanje tekstova bilo kratko, proces je bio inovativan i suradnički.

Od organizacija mladih, nacionalnih vijeća za mlade i od ostalih partnera Uprave za mlade i sport u cijeloj Europi zatraženi su podaci o obrazovnim materijalima za ljudska prava dostupni u njihovoj zemlji i na njihovom jeziku. Dobili smo različite odgovore i neki su popisi bili prilično dugi. Zato smo odlučili taj materijal koristiti samo u elektronskoj verziji KOMPASA i čuvati ga u arhivu Centra za odgoj i obrazovanje za ljudska prava.

Osobito smo pažnju posvetili uključivanju ili savjetovanju s organizacijama za mlade koje su imale određenog iskustva u radu na temama koje se obrađuju u priručniku.

Njihovi su savjeti i prijedlozi uvijek bili korisni.

Mnogo je ljudi sudjelovalo u kreiranju naslova - dobili smo više od 20 prijedloga. Razlog tomu je bio što je poziv za suradnju upućen članovima Liste suradnika za odgoj i obrazovanje za ljudska prava (oni su mogli davati prijedloge). Da bismo osigurali dosljednost i koherentnost u pristupima i sadržajima, radove svih autora smo predali timu kojeg su činila tri glavna urednika. Ellie Keen je bila odgovorna za 1., 3. i 4. poglavlje, Marie-Laure Lemineur za temeljne informacije o temama, a Patricia Brander za aktivnosti i tekstove koji se na njih odnose. Rui Gomes, administrator za programe i treninge u Europskom centru za mlade u Budimpešti, i ujedno koordinator ovog projekta, obavio je završno uređivanje.

---

* pozvane, ali nisu prisustvovala sastanku

Što se nalazi u KOMPASU?

Preporuka Savjetodavne skupine Radnoj skupini bila je da sadržaji budu što cjelovitiji i sveobuhvatniji (tako da svatko može pronaći u priručniku sve ono što se odnosi na područje njegova interesa i rada) dok stvara priručnik koji:

- korisnici ne moraju pročitati u cjelini kako bi bili sposobni koristiti ga - voditelj bi trebao moći raditi na pojedinoj aktivnosti, ne čitajući materijal koji se izravno ne odnosi na njihov kontekst ili situaciju;
- sadržava bar minimum dopunskih informacija za one voditelje koji bi se mogli osjećati nelagodno pri susretu s određenim temama (informacije u KOMPASU trebale bi biti dovoljne);
- je vrlo praktičan i temelji se na iskustveno provjerenim aktivnostima;
- je atraktivan, odražava preokupacije mladih Europljana i alat je za razvoj njihovih socijalnih vještina i stavova kao i njihovih znanja i sposobnosti;
- se zasniva na vrijednostima i socijalnoj problematici više nego (a ne samo) na formalnim pravima navedenim u konvencijama;
- je upotrebljiv u formalnom i neformalnom obrazovanju;
- postavlja "temeljne informacije u pozadinu", a ne na početak, tako da korisnici mogu napredovati s aktivnostima znajući da je dodatna informacija, u slučaju potrebe, dostupna.

KOMPAS je organiziran na sljedeći način:

1. poglavlje:	Upoznaje čitatelja s onim što mi smatramo da je odgoj i obrazovanje za ljudska prava. Ono bi trebalo motivirati, inspirirati čitatelja i predstaviti mu način na koji se može dobiti ono najbolje iz KOMPASA i njegovih obrazovnih pristupa.
2. poglavlje:	Zbirka 49 aktivnosti različite složenosti koje pokrivaju razne teme i odnose se na različite vrste prava.
3. poglavlje:	"Djelovanje", sadržava ideje i upute za one koji bi željeli biti aktivniji u promicanju ljudskih prava.
4. poglavlje:	Donosi temeljne informacije o ljudskim pravima i međunarodnim standardima i dokumentima.
5. poglavlje:	Temeljne informacije o temama.
Dodaci:	Sadrže bitne informacije o međunarodnim deklaracijama, poveljama i pravnim dokumentima koji obvezuju države potpisnice na njihovu primjenu i na takav način na zaštitu ljudskih prava.

Izbor tema

Savjetodavna je skupina prvotno izabrala šezdeset i tri područja koja bi KOMPAS trebao obuhvatiti, od terorizma pa do eutanazije. Radnoj je skupini bilo teško odrediti i odlučiti se kako grupirati sva područja u logičan okvir rada. Na kraju su odabrali petnaest tema - djeca, građanstvo, demokracija, diskriminacija i ksenofobija, obrazovanje, okoliš, spolna i rodna ravnopravnost, globalizacija, zdravlje, sigurnost ljudi, mediji, mir i nasilje, siromaštvo, socijalna prava i sport. Odluka je bila teška, ali Radna skupina je ovaj način smatrala najkorisnijim za organizaciju aktivnosti u 2. poglavlju. Kad god smo nailazili na pitanja ili dvojbe, izabirali smo sveobuhvatnost. Za aktivnosti smo pronašli i šesnaestu temu - generalna/sveobuhvatna ljudska prava - pod njom podrazumijevamo aktivnosti koje razvijaju važne stavove i osviještenost o svim ljudskim pravima. Nema temeljnih informacija o ovoj općenitoj temi.

Etnocentrizam kao prepreka

Najozbiljniji izazov tijekom pisanja KOMPASA odnosio se na etnocentrizam. Predstavljanje što većeg broja različitih jezičnih, obrazovnih i socijalnih područja u priručniku trebala nam je omogućiti Radna skupina, formirana od raznovrsnih suradnika različitog podrijetla i iskustva. KOMPAS bi trebao biti uistinu europski i interkulturalan.

Nejasno je do koje mjere je ova namjera bila moguća ili realna.

Shvatili smo da smo ponekad čitali materijale na različitim jezicima, a da smo zapravo čitali i pozivali se na isti izvorni materijal. Kako je izvorna verzija KOMPASA u cijelosti stvarana i pisana na engleskom jeziku, autori su prvenstveno istraživali literaturu i internetske stranice na engleskom jeziku. Nadamo se da je naša svijest o ovom riziku možda smanjila broj pogrešaka. Nije ih bilo lako izbjeći jer su one neizbježna posljedica globalizacije! I - bilo bi nemoguće napisati KOMPAS

s timom od pedeset ljudi, na pedeset različitih jezika.

Pancho, crtač karikatura, koji je radio s nama, ujedinio je sve naše nedoumice, kada je na zahtjev da crta o i za europsku javnost, upitao: "Kako ću nacrtati Europljanina?"

O metodama

Kako smo i ranije rekli, nije nam bila namjera napisati "novi" priručnik, već napisati nešto što će moći lako koristiti svi oni koji rade s mladima u području ljudskih prava. Shvatili smo da već postoje mnogi izvrsni materijali.

Oni su, naravno, Radnoj skupini poslužili kao inspiracija. Kad god je bilo moguće, davali smo priznanja i preporuke, ali se isto tako ispričavamo za bilo kakve propuste. Svi koji su upućeni u ovakvu vrstu rada shvatit će da smo neke metode prilagodili ili ponovili u KOMPASU. Kako nam je svrha bila osigurati praktičan i uporabljiv alat, zadržali smo "reciklirane" metode. Bio bi gubitak uskratiti drugim korisnicima već provjerene metode ili načine rada.

U cijelom je priručniku prilagodba također ključna riječ. Iako se neke od aktivnosti mogu činiti kao gotova rješenja, aktivni će ih korisnik KOMPASA morati potražiti i razmisliti gdje su ona prije nego li se odluči za sljedeći korak. U odgovarajućem dijelu priručnika dali smo i prijedloge kako prilagoditi aktivnosti kojima će se zadovoljiti specifične potrebe mladih, koje će odgovarati obrazovnom kontekstu, koje će se uklopiti u postojeću satnicu i sl.

KOMPAS namjerava osigurati različite putove i načine koji se mogu i trebaju poduzeti, imajući na umu sve različite kulturne i društvene vrijednosti mladih u Europi. Raznolikost je u pristupima snaga koja osigurava da ljudska prava ne postanu nametnutom dogmom bilo komu.

Dosezanje lokalne razine

Izdavanje je KOMPASA samo početni korak. Organiziraju se trenerski tečajevi za učitelje i voditelje mladih na regionalnim i državnim razinama. Istovremeno, KOMPAS će biti preveden i na druge jezike. Ako vas interesira zbog čega, kada i gdje, pogledajte stranicu programa <http://www.coe.int/hre>.

Što smo izbacili i što slijedi?

Iz mnoštva aktivnosti, koje je napisala Radna skupina, zbog nedostatka prostora odbacili smo više od dvadeset aktivnosti. Čitave stranice temeljnih informacija morali smo drastično rezati ili kratiti iz istog razloga.

Mnoge od ovih stranica naći će svoje korisnike preko interaktivne verzije KOMPASA. Ta će verzija omogućiti mnogo bolju interakciju između aktivnosti i tekstova jer upotrebljava sugestije i tekstove dobivene od korisnika.

Ni predloženi fotoalbum, serija fotografija o ljudskim pravima, niti popis filmova i pjesama o ljudskim pravima nisu uvršteni u priručnik. KOMPAS je prije svega napravljen da da upute, početne savjete, informacije o literaturi, smjernice. Ne može sve stati u njega. Ispred Programa za odgoj i obrazovanje mladih za ljudska prava postoji još dug put. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava nešto je mnogo više i složenije od samog KOMPASA.

KOMPAS može biti početna točka u vašem radu. Želimo vam uspjeh i zabavu u korištenju KOMPASA.